

Undersøkende journalistikk

Innhold i lærerveiledningen

Introduksjon av opplegget	2
Dette opplegget passer for	2
Kompetansemål	2
Mediesamfunnet, Vg1.....	2
Mediesamfunnet, Vg2.....	3
Mediesamfunnet, Vg3.....	3
Medie- og informasjonskunnskap, Vg2	3
Medie- og informasjonskunnskap, Vg3	3
Medieproduksjon/ design og håndverk, Vg1.....	3
Medieproduksjon/ design og håndverk, Vg2.....	4
Medier og kommunikasjon, yrkesfag, Vg2.....	4
Samfunnsfag, Vg1/ Vg2.....	4
Læringsmål.....	4
Oppgaver, undervisningsforslag og fasit.....	5
Oppgave 1: Panama Papers	5
Forslag til elevarbeidet med oppgave 1.....	5
Kommentarer/ fasit til oppgave 1.....	6
Oppgave 2: Panama Papers og gravejournalistikken.....	7
Forslag til elevarbeidet med oppgave 2.....	7
Kommentarer/ fasit til oppgave 2.....	8
Oppgave 3: Eksempler på gravejournalistikk.....	9
Forslag til elevarbeidet med oppgave 3.....	10
Kommentarer/ fasit til oppgave 3.....	10
Oppgave 4: Hanne Louises graveskole.....	15

Forslag til elevarbeidet med oppgave 4.....	16
Fasit til Kahoot	16
Forslag til videre arbeid med stoffet.....	18

Introduksjon av opplegget

En video på to minutter i toppen av artikkelen introduserer temaet gjennom å forklare hovedinnholdet i Panama Papers-lekkasjen.

Teksten som følger utdyper hva undersøkende journalistikk er, hvordan Panama Papers-avsløringene illustrerer dette, og hvorfor det er viktig. Videre gir teksten en innføring i hva gravejournalistikk er, Watergate-skandalen, hva SKUP er og hvilke utfordringer journalister møter i forbindelse med undersøkende journalistikk. Teksten inneholder flere lenker til eksterne nettsider med artikler og blogginnlegg som elevene også kan ha nytte av å lese.

Oppgavene gir elevene anledning til både å reflektere rundt og diskutere emnet undersøkende journalistikk. De får også prøve seg som gravejournalister selv.

Kahooten er utformet som en quiz med ti spørsmål som oppsummerer temaet.

Dette opplegget passer for

- Mediesamfunnet: Vg1, Vg2 og Vg3
- Medie- og informasjonskunnskap: Vg2 og Vg3
- Medieproduksjon i design og håndverk: Vg1 og Vg2
- Medier og kommunikasjon, yrkesfag: Vg2
- Kan også egne seg for samfunnsfag: Vg1/ Vg2

Kompetansemål

Mediesamfunnet, Vg1

Individet og mediene

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke strategier for kildesøk og utøve kildekritikk

Mediene i samfunnet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere og drøfte sentrale hendelser i mediehistorien

Mediesamfunnet, Vg2

Mediene i samfunnet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive sammenhengen mellom mediehistoriske hendelser og dagens medievirkelighet

Mediesamfunnet, Vg3

Mediene i samfunnet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre greie for sammenhengen mellom mediehistoriske hendelser og dagens medievirkelighet

Medie- og informasjonskunnskap, Vg2

Uttryksformer

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- kunne føre opp kjelder, vurdere informasjon kjeldekritisk og bruke relevant informasjons- og kommunikasjonsteknologi i arbeid med egne medieprodukt

Medie- og informasjonskunnskap, Vg3

Uttryksformer

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- hente inn, vurdere og bruke kjelder på ein relevant måte som kan etterprøvast

Medieproduksjon/ design og håndverk, Vg1

Mediekommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke grunnleggende arbeidsmetoder innen reklame, informasjon og journalistikk
- gjøre rede for medienes funksjon i samfunnet og deres rolle som maktfaktor

Medieproduksjon/ design og håndverk, Vg2

Mediekommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke yrkesfaglige arbeidsmetoder innen journalistikk, informasjon og reklame, tilpasset målgruppe og medium i egne produksjoner

Medier og kommunikasjon, yrkesfag, Vg2

Mediekommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke yrkesfaglige arbeidsmetoder innen journalistikk, informasjon og reklame, tilpasset målgruppe og medium i egne produksjoner

Samfunnsfag, Vg1/ Vg2

Utforskaren

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- bruke varierte digitale søkjestrategiar for å finne og samanlikne informasjon som beskriv problemstillingar frå ulike synsvinklar, og vurdere formålet og relevansen til kjeldene

Se også kompetansemålene for temaområdet Graveskolen.

Læringsmål

Etter å ha gjennomført dette opplegget skal elevene...

- kjenne til hva begrepene undersøkende journalistikk og gravejournalistikk innebærer
- kjenne til Watergate-skandalen, SKUP og Panama Papers-lekkasjen
- kunne gi eksempler på gravejournalistikk og si noe om hva som ble konsekvensene av disse sakene
- kjenne til hvorfor sosiale medier kan være nyttig for gravejournalistikk
- kjenne til og mestre ulike teknikker for bruk av sosiale medier og søkemotorer til å finne informasjon
- kunne finne konkret informasjon om seg selv og andre ved hjelp av søk på nettet

Oppgaver, undervisningsforslag og fasit

Panama Papers er en god inngangsport til undersøkende journalistikk og til å forstå hvorfor det er viktig. Oppgave 1 er en diskusjonsoppgave der elevene først leser en kommentar om Panama Papers hver for seg, for deretter å gå sammen og diskutere innholdet gruppevis. Oppgave 2 er også en diskusjonsoppgave, med utgangspunkt i en artikkel om hvordan Aftenposten jobbet med Panama Papers-gravingen. Her kan elevene enten jobbe i gruppe eller individuelt.

Et annet godt utgangspunkt for å lære om gravejournalistikk, er SKUP-vinnere og SKUP-rapporter. I oppgave 3 får elevene selv prøve seg på å gjøre research og sette seg inn i forskjellige gravesaker.

Den siste oppgaven på nettsiden tar elevene videre til Graveskolen på Medielabben. Denne oppgaven kan deles opp og jobbes med over flere skoledager.

Før elevene starter på oppgavearbeidet, bør man ha gått gjennom temaet *Undersøkende journalistikk* i Medielabben i fellesskap.

Oppgave 1: Panama Papers

Utstyr: PC-er eller papirutskrift av kommentaren som er utgangspunkt for diskusjonsoppgavene.

Tidsbruk: 30 - 45 minutter.

Graveprosjektet Panama Papers er et unikt eksempel på internasjonalt samarbeid mellom journalister. Aftenpostens sjefredaktør, Espen Egil Hansen, har skrevet en kommentar der han blant annet skriver følgende:

«Vi ser i dette prosjektet konturene av en ny og nødvendig journalistisk metode. Selv de største og mest ressurssterke nasjonale mediehusene blir for små til å trenge inn i så komplekse saker vi her står overfor»

Les hele kommentaren. Gå sammen to og to. Diskuter disse spørsmålene:

- Tror dere vi vil se mer av denne type journalistisk samarbeid i fremtiden?
- Panama Papers-lekkasjene ble en global nyhetssak i april 2016. Hvorfor tror du avsløringene fikk så mye oppmerksomhet?
- Hvorfor er et demokratiet avhengig av en fri og uavhengig presse?

Forslag til elevarbeidet med oppgave 1

Elevene leser gjennom kommentaren på egenhånd, på PC eller papirutskrift. Når elevene er ferdig med å lese, går de sammen to og to, eller evt. i grupper på tre, og diskuterer spørsmålene.

Til slutt kan diskusjonen tas i plenum. Forslag til oppfølgingsspørsmål lærer kan stille elevene:

- Hvorfor er dette journalistiske samarbeidet så unikt?
- Hvilke tanker har elevene om Panama Papers?
- Hvorfor er det så viktig at denne saken ble kjent?
- Hvorfor er en fri og uavhengig presse så viktig for demokratiske stater?

Kommentarer/ fasit til oppgave 1

- **Tror dere vi vil se mer av denne type journalistisk samarbeid i fremtiden?**

Aftenpostens sjefredaktør skriver: «*Vi ser i dette prosjektet konturene av en ny og nødvendig journalistisk metode. Selv de største og mest ressurssterke nasjonale mediehusene blir for små til å trenge inn i så komplekse saker vi her står overfor.*» Mange er enige med ham. Det å forene journalistiske ressurser ble avgjørende for å kunne avdekke Panama Papers-saken. Skal en kunne avsløre nye saker av dette formatet i framtiden, mener mange at det er nødvendig med mer samarbeid på tvers av landegrensene.

- **Panama Papers-lekkasjene ble en global nyhetssak i april 2016. Hvorfor tror du avsløringene fikk så mye oppmerksomhet?**

Avsløringene fikk store konsekvenser og førte til at flere myndighetspersoner fikk vansker. Saken gir et unikt innblikk i hemmelighetene til statsledere, korrupte politikere og banker. Informasjon om at myndighetspersoner skjuler formuer i skatteparadis opprører mange, og folk føler seg lurt. Panama Papers gir oss et godt bilde på journalistens viktige rolle.

- **Hvorfor er et demokrati avhengig av en fri og uavhengig presse?**

En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn. Pressen skal informere om hva som foregår i samfunnet og avsløre kritikkverdige forhold. Mediene er en viktig arena for meningsutveksling og et demokrati er avhengig av sterke og pågående journalister.

Aktuelle nettsadresser

Kommentaren som oppgaveteksten lenker til, er «Tidenes lekkasje, tidenes journalistiske dugnad», av Espen Egil Hansen i Aftenposten:

[aftenposten.no/meninger/kommentar/Tidenes-lekkasje -tidenes-journalistiske-dugnad--Espen-Egil-Hansen-54845b.html](https://aftenposten.no/meninger/kommentar/Tidenes-lekkasje--tidenes-journalistiske-dugnad--Espen-Egil-Hansen-54845b.html)

Oppgave 2: Panama Papers og gravejournalistikken

Utstyr: PC-er eller papirutskrift av artikkelen som er utgangspunkt for oppgavene.

Tidsbruk: 30 - 45 minutter, avhengig av om elevene leverer skriftlige svar eller gjennomgår alle spørsmålene gruppevis og/ eller i plenum.

Nina Selbo Torset var en av Aftenposten-journalistene som jobbet med saken. Les denne artikkelen.

Svar på disse spørsmålene:

- Hvordan jobbet journalistene med Panama Papers i Aftenposten?
- Hvilken rolle hadde journalist Nina Selbo Torset i dette arbeidet?
- Hvorfor måtte arbeidet holdes hemmelig?
- Hvorfor brukte Aftenposten så mye ressurser på denne saken?
- Panama Papers-gravingen går rett inn i kjernen av samfunnsoppdraget til journalistikken. På hvilken måte?

Forslag til elevarbeidet med oppgave 2

I denne oppgaven kan elevene jobbe både individuelt og i grupper. Eleven leser gjennom artikkelen på PC eller papirutskrift, og svarer deretter på spørsmålene skriftlig eller i gruppediskusjon. Svarene kan gjennomgås muntlig i klasserommet, eller så kan elevene levere inn oppgavesvar til lærer.

Det siste spørsmålet kan man med fordel jobbe videre med i klasserommet:

- Panama Papers-gravingen går rett inn i kjernen av samfunnsoppdraget til journalistikken. På hvilken måte?

Forslag til oppfølgingsspørsmål man kan stille elevene:

- Hva er samfunnsoppdraget til journalistikken?
- Hvorfor er dette oppdraget så viktig?
- Er ungdom i dag opptatt av gravejournalistikk? Hvorfor/ hvorfor ikke?

Kommentarer/ fasit til oppgave 2

- **Hvordan jobbet journalistene med Panama Papers i Aftenposten?**

Arbeidet med Panama Papers startet sommeren 2015. I starten jobbet tre Aftenposten-journalister med saken. Etterhvert ble gruppen utvidet slik at man kunne ha fullt fokus på graving. Journalistene måtte holde prosjektet hemmelig og klarte å unngå lekkasjer.

- **Hvilken rolle hadde journalist Nina Selbo Torset i dette arbeidet?**

Nina Selbo Torset ledet gruppen som jobbet med Panama Papers da prosjektet ble igangsatt i Aftenposten.

- **Hvorfor måtte arbeidet holdes hemmelig?**

Journalistene måtte jobbe i et lukket rom uten innsyn. Aftenposten holder til i samme bygg som VG og det var svært viktig for gruppen å holde gravingen hemmelig og unngå lekkasjer til andre journalister og mediehus.

- **Hvorfor brukte Aftenposten så mye ressurser på denne saken?**

Aftenposten beskriver arbeidet som «tidenes største journalistiske graveprosjekt». Avisen er det eneste norske mediehus som hadde tilgang til de lekkede dokumentene. Avsløringene viser hvor viktig det er med undersøkende og kritisk journalistikk. Det kan du blant annet lese mer om i NRK-artikkelen «Slik jobbet Aftenposten med «Panama Papers».

- **Panama Papers-gravingen går rett inn i kjernen av samfunnsoppdraget til journalistikken. På hvilken måte?**

Panama-avsløringene gir et godt bilde på hvor viktig journalistrollen er. Journalister skal gi publikum informasjon om hva som foregår i samfunnet og avsløre kritikkverdige forhold, dette er en viktig del av pressens samfunnsoppdrag. Panama Papers-gravingen går rett inn i kjernen av dette oppdraget. Her i Norge fikk avsløringene konsekvenser for DNB. Det kan du blant annet lese mer om i artikkelen «DNB sendte rike nordmenn til skatteparadis» i Aftenposten. På Island førte Panama-papirene til statsministerens avgang. Det kan du blant annet lese mer om i Dagens Næringsliv-artikkelen «Islands statsminister går av».

Aktuelle nettsadresser

Artikkelen som oppgaveteksten lenker til, er «Panama Papers: – Vi ante ikke hva vi hadde mellom hendene», av Olav Lorentsen og Maj-Britt Bruheim i Trønder-Avisa:

t-a.no/nyheter/2016/04/06/Panama-Papers-%E2%80%94-Vi-ante-ikke-hva-vi-hadde-mellom-hendene-12556220.ece

«Slik jobbet Aftenposten med «Panama Papers», i NRK:

nrk.no/kultur/slik-jobbet-aftenposten-med-panama-papers-1.12884033

«DNB sendte rike nordmenn til skatteparadis», i Aftenposten:
aftenposten.no/okonomi/DNB-sendte-rike-nordmenn-til-skatteparadis-8415620.html

«Islands statsminister går av», i Dagens Næringsliv:
dn.no/nyheter/utenriks/2016/04/05/1741/Panamaavslringene/islands-statsminister-gr-av

Oppgave 3: Eksempler på gravejournalistikk

Utstyr: PC. Maks tre elever per PC da oppgaven krever at de gjør research.

Tidsbruk: Ca. 90 minutter.

Gå sammen to og to og velg en av gravesakene under. De har alle vært nominert til SKUP-prisen. Sett dere inn i saken ved hjelp av lenkene, og finn gjerne flere kilder. Bruk 30 minutter. Deretter skal dere presentere gravesaken for en av de andre gruppene.

Finn ut:

- Hva skjedde?
- Hvem var de involverte?
- Hvordan gikk journalistene frem?
- Hva ble konsekvensene av avsløringen?
- Hvorfor er dette en sak som har betydning for samfunnet?
- På de første sidene i metoderapportene forklarer journalistene hvordan saken ble til og hvilke metoder som ble brukt.

A. «Skolebaronene»

«Slik hentet skolebaronene ut 100 mill. tross utbytteforbud»

«Slik avslørte Dagens Næringsliv skolebaronene» – «Disse metodene brukte DN»

Metoderapport, «Skolebaronene»

(Artiklene lenkes til i oppgaveteksten.)

B. «Asylbarna»

«10. oktober i fjor ga justisminister Anders Anundsens (Frp) klar beskjed fra Stortingets talerstol: politiet hadde ikke lenger i oppdrag å sende ut flest mulig asylfamilier som hadde vært lenge i landet. Problemet var at denne beskjeden aldri nådde politiet».

Metoderapport, «Asylbarna»

(Artiklene lenkes til i oppgaveteksten.)

C. «Våt-draktmysteriet»

«– Dagbladets team klarte det politiet i flere land ikke greide, nemlig å løse mysteriet.»

Metoderapport, «Våt-draktmysteriet»

(Artiklene lenkes til i oppgaveteksten.)

Forslag til elevarbeidet med oppgave 3

For å fordele gravesakene mellom gruppene, kan man skrive gravesakene opp på lapper og la hver gruppe trekke en lapp. Det er også mulig å la elevene selv velge gravesak. På nettsiden til SKUP finner man en oversikt over alle vinnere av SKUP-prisen og alle metoderapporter til og med 2014. Oppfordr gjerne elevene til å finne flere kilder til sakene enn de som står i oppgaveteksten.

Om metoderapportene: Be elevene fokusere på oppsummeringen på de første sidene. Der forklarer journalistene hvordan arbeidet med saken begynte, og hvilken metode de brukte for å komme i gang med gravingen.

Hvis man har tid til det, kan gruppene gå sammen med de andre som har samme gravesak og snakke om det de har kommet frem til før presentasjon for resten av klassen. Det lønner seg å sette av god tid til presentasjon og klasseromssamtale i etterkant fordi dette er saker med innhold som kan gjøre sterkt inntrykk på elevene.

Kommentarer/ fasit til oppgave 3

«Skolebaronene»

Artikkelserie publisert av Dagens Næringsliv høsten 2015. Avslører hvordan Norges største eier av private høyskoler, Anthon B. Nilsen, på ulovlig vis tok ut over 100 millioner kroner i skjult utbytte. Gjennom fusjoner ble skjulte pengeuttak gjort fra skoler som lever av statsstøtte og dermed har utbytteforbud. Ifølge SKUP-rapporten la Kunnskapsdepartementet bort granskingen av Anthon B. Nilsen etter at et politisk parti som hadde mottatt pengegaver av skoleeierne, kom til makten. Mottok SKUP-diplom i 2016.

Utdrag fra SKUP-rapporten:

DN har gjennom artiklene avdekket:

ABN-systemets finansielle transaksjoner:

- Avdekket omfattende skjulte utbytter.
- Avdekket eiendomstransaksjoner som skjuler transaksjoner mellom nærstående.
- Avdekket studieretning som ikke hadde godkjennelser gjennom 10 år.
- Avdekket manipulering av elevtall i for å oppnå statsstøtte for denne studieretningen.
- Avdekket manipulering av søknader om studiefinansiering for det samme.

Politisk og personlige bindinger mellom Kunnskapsdepartementet (KD) og ABN:

- Økonomisk kobling mellom statsråden og Anthon B. Nilsen gjennom det konservative tidsskriftet Minerva.

- Departementsråden hadde tette bånd til en sentral person i ABN-systemet, og valgte gjøre seg inhabil i saker som gjelder Anthon B. Nilsen.

Kunnskapsdepartementets oppfølging av private høyskoler

- Avdekket at en «Særskilt oppfølging» av ABN-skoler ble lagt bort etter at Torbjørn
- Røe Isaksen ble kunnskapsminister.
- Avdekket svakheter i KDs oppfølging av ABNs skoler.
- Avdekket mangelfull oppfølging av merknader fra Riksrevisjonen.
- Avdekket mangel på skriftlig saksbehandling i saker med ABN:
 - o Uformell saksbehandling gjennom møter i stedet for skriftlig.
 - o Møtereferater ble ikke ført.
 - o Presentasjoner/materiale fra møtene ble ikke journalført.
 - o Det fantes ingen skriftlige spor eller formelle vedtak om hvorfor og hvordan en «særskilt oppfølging» av ABN ble lagt bort.

Konsekvenser

- Westerdals betaler tilbake 105 millioner kroner som var skjult utbytte. KD har sagt at transaksjonen var ulovlig og gransker saken.
- KD gransker Film og TV-linje, som fikk statsstøtte i 10 år uten å være godkjent som egen studieretning.
- Stortingets Kontroll- og Konstitusjonskomite stiller spørsmål om KD og statsrådets håndtering av ABN.

Kilde: *Metoderapport: Skolebaronene*, side 6 og 7. Tilgjengelig fra:
<http://www.skup.no/wp-content/uploads/2016/04/35-Skolebaronene.pdf>

«Asylbarna»

Artikkelserie publisert av Dagens Næringsliv høsten 2014 og vinteren 2015. Avslører hvordan politiet sendte lengeværende asylbarn ut av landet i strid med instruksene fra regjeringen. Politiet hadde fått ordre om at lengeværende asylbarn skulle flyttes bakover i returkøen. De ble likevel sendt ut av landet fordi det mest sentrale styringsdokumentet til politiet inneholdt feil. Mottok SKUP-diplom i 2015.

Utdrag fra SKUP-rapporten:

Hva er genuint nytt i saken?

- Det mest sentrale styringsdokumentet politiet har for sitt arbeid, inneholdt en alvorlig feil. Politiet har hatt ordre om å prioritere lengeværende asylbarn ved returer av asylsøkere uten lovlig opphold. Dette var stikk i strid med hva både justisministeren og statsministeren hadde sagt i Stortinget, og også med regjeringens skriftlig formulerte politikk på området. Ingen av de ansvarlige for justisfeltet, verken justisminister eller

politidirektør, var kjent med den alvorlige feilen før BT gjorde dem oppmerksomme på den.

- Politidirektør Odd Reidar Humlegård hevder at politiet hadde fått med seg regjeringens linjeskifte overfor de lengeværende barna, og at de hele tiden har gjort slik regjeringen ønsket. Feilen i dokumentet har altså ikke hatt noen konsekvenser, ifølge politiledelsen: De sier politiet sluttet å prioritere lengeværende barn i 2014, i tråd med regjeringens beskjed. Denne forklaringen har også justisministeren tilsynelatende stilt seg bak. Bergens Tidende har dokumentert at det ikke finnes ett eneste spor i dialogen mellom politiet og POD eller JD som indikerer at det er skjedd en endring når det gjelder hvilke barn som skal sendes ut først.
- Vi har dokumentert at regjeringens rekordhøye måltall for returer gjorde at arbeidet med krevende retursaker mot blant andre kriminelle asylsøkere ble lagt vekk. Enklere saker skulle prioriteres for å få opp totaltallene. Blant de som rykket frem i køen var mange lengeværende barnefamilier.
- Politiets egen statistikk, som aldri var blitt offentliggjort eller omtalt (og som politiet selv heller aldri fortalte at de hadde utarbeidet), viste at de sendte ut nesten fire ganger så mange lengeværende asylbarn i de 11 første månedene av 2014 som de rødgrønne gjorde i 2013. Dette til tross for at de rød-grønne på papiret førte en strengere linje overfor de lengeværende asylbarna enn Solberg-regjeringen.
- Justisministeren var blitt holdt løpende orientert om returene av lengeværende barn: Hans departement mottok detaljert statistikk fra politiet hver måned. Statsråden var også blitt forhåndsvarslet om et stort antall returer av barn (tallet viste seg å være 133 barn) som kunne skape mediestøy.
- Justisdepartementet tok ingen korrigerende grep da de fikk et brev som tydelig indikerte at POD ikke hadde fått med seg regjeringens ønskede linjeskifte overfor de lengeværende asylbarna.
- POD gjentok den feilaktige ordren om at lengeværende skulle stå først i returkøen, tre uker etter at den første feilaktige beskjeden ble gitt til politimestrene.
- For første gang er offentligheten gjort kjent i detalj med hvordan en tvangsretur av en barnefamilie foregår.
- BT har laget en detaljert oversikt over lengeværende barn som ble transportert ut i 2014. Dette er første gang en slik oversikt er laget.
- Politiets utlendingsenhet hadde i august gitt klar beskjed om hva resultatet kunne bli av regjeringens sterke fokus på å nå måltallene for returer: Utlendinger kunne bli sluppet fri fra fengsel eller internering, fordi sakene deres ikke ble prioritert og de dermed ikke kunne sendes ut av landet.

«Våtdraktmysteriet»

Featuresak publisert av Dagbladet i 2015. Historien avslører sammenhengen mellom to likfunn, et på Lista i Norge og det andre i Nederland. Dagbladets journalister greide å identifisere personene selv om politiet i tre land etterforsket saken i syv måneder uten å klare å identifisere de omkomne. Vinner av SKUP-prisen, Den store journalistprisen, «Årets featuresak» og European Press Prize.

Utdrag fra SKUP-rapporten:

Hvordan det startet: En notis i en lokalavis

13. februar 2015 sto en nyhetssak på trykk på Dagbladet.no. Den var plukket opp fra en notis i lokalavisa Lister24.no, og handlet om et mystisk lik som var funnet i en våtdrakt på Lista helt sør i Norge. Liket hadde ligget i vannet lenge, det var ingen treff mot savnetregisteret i Norge og Kripas regnet med at det var en person som hadde omkommet i utlandet og drevet med strømmen til Lista. Saken omtalte også en link til et lik som var funnet på øya Texel i Nederland to måneder tidligere - iført en identisk våtdrakt. Politiet mente våtdraktene var kjøpt i samme butikk i Frankrike. Journalist Anders Holth Johansen dekket saken for Dagbladet. Han hadde snakket med Ed Kraszewski, talsmann for politiet i Nederland, som fortalte at de jobbet ut fra en teori om at de to var illegale innvandrere som hadde mistet livet i et dristig forsøk på å ta seg over Den engelske kanal.

Politiet hadde også funnet ut at begge våtdraktene var fra samme butikk. De var kjøpt samtidig av samme kunde. En uke senere skrev Holth Johansen saken «Leter i Jungelen» etter svar på norsk dykkermysterie». «Jungelen» refererte til den uoffisielle flyktningleiren «The Jungle» like utenfor Calais, ved Den engelske kanal i Frankrike. Det nederlandske politiet hadde vært i Calais sammen med fransk politi og gjort rundspøringer blant flyktingene, uten resultat. De hadde også avhørt butikkpersonalet i butikken der draktene ble solgt, men draktene var betalt kontant og det fantes ingen overvåkningsbilder. - Det er en «dead end», sa polititalsmann Ed Kraszewski.

Metode

Anders Fjellberg jobbet da i Magasinet i Dagbladet. Han leste nyhetssaken og mente det kunne ligge en mye større sak der. Bildesøk og artikler fra britisk og fransk presse om The Jungle viste flyktinger som levde under presenninger i gjørme og søle. Det lignet scener fra en katastrofefilm eller et borgerkrigsherjet u-land. At bildene var fra vesteuropeiske og fredelige Frankrike, var sjokkerende. Det skulle visstnok være flere tusen flyktinger i Calais, og en artikkel i The Guardian fortalte at 15 flyktinger hadde mistet livet i 2014 i forsøket på å ta seg fra Calais til England. Vi ville finne ut mer om hva dette var for et sted. Dette var før flyktnings situasjonen i Europa virkelig eskalerte, men

syriske og andre flyktninger som kom med båt fra Libya til Italia var allerede en stor mediesak.

Kunne det virkelig stemme at to båtflyktninger hadde tatt seg til Europa, men endt opp i en grusom flyktningleir i Frankrike og mistet livet i et desperat forsøk på å svømme 34 kilometer i kaldt vann og sterke strømmer gjennom en av verdens travleste skipsleier?

Konsekvenser

To familier har fått svar på hva som skjedde med sine kjære. To uidentifiserte døde menn har fått navnene sine tilbake. Familien Al-Balkhi har fått en grav å gå til. De venter fortsatt på innreisevisum til Nederland for å besøke graven. Levningene etter Shadi Kataf er, per 18. januar 2016, foreløpig ikke gravlagt. Shadi skal, etter familiens eget ønske, gravlegges i Farsund nær Lista.

Våtdraktmysteriet har vakt sjeldent stor oppmerksomhet internasjonalt og har bidratt globalt til å sette søkelys på flyktningenes situasjon i Calais. Gjennomgangstonen i den enorme mengden tilbakemeldinger vi har fått, er at historien om Mouaz og Shadi viser fram ansiktene, stemmene, skjebnene og menneskene som alt for ofte dessverre bare blir tall i en statistikk når det skrives om flyktningsituasjonen i Europa.

Våtdraktmysteriet har stått på trykk i sin helhet i aviser i Nederland, Belgia, Danmark og England, og er omtalt i et stort antall artikler og kommentarer i medier over hele Europa. Anders Fjellberg ble i etterkant av publiseringen invitert til å skrive en kommentar om flyktningleiren i Calais i The New York Times. Fjellberg og Tømm W. Christiansen holdt høsten 2015 en TED-talk i London om arbeidet med saken, som i skrivende stund er sett 880 000 ganger. Våtdraktmysteriet vant pris for beste feature under Amnesty International Media Awards i London. Ved utgangen av 2015 figureerte saken på flere lister over årets beste engelskspråklige artikler i verden.

Kilde: *Våtdraktmysteriet Metoderapport. SKUP, 2015, side 3, 4 og 20.* Tilgjengelig fra: <http://www.skup.no/wp-content/uploads/2016/04/24-V%C3%A5tdraktmysteriet.pdf>

Aktuelle nettadresser

SKUPs oversikt over vinnere av SKUP-prisen:

<http://www.skup.no/skup-prisen/tidligere-vinnere/>

SKUPs oversikt over metoderapporter:

<http://www.skup.no/metoderapporter/2014/>

«Skolebaronene»:

«Slik hentet skolebaronene ut 100 mill. tross utbytteforbud»:

dn.no/magasinet/2015/10/30/2111/Dokumentar/slik-hentet-skolebaronene-ut-100-mill-tross-utbytteforbud

«Slik avslørte Dagens Næringsliv skolebaronene» – «Disse metodene brukte DN»:

journalisten.no/2016/04/slik-jobbet-dagens-naeringsliv-fram-avsloringen-om-skolebaronene

Metoderapport, «Skolebaronene»:

<http://www.skup.no/wp-content/uploads/2016/04/35-Skolebaronene.pdf>

«Asylbarna»:

«10. oktober i fjor ga justisminister Anders Anundsens (Frp) klar beskjed fra Stortingets talerstol: politiet hadde ikke lenger i oppdrag å sende ut flest mulig asylfamilier som hadde vært lenge i landet. Problemet var at denne beskjeden aldri nådde politiet»:

bt.no/nyheter/utenriks/Ordre-om-a-skjerme-asylbarn-nadde-aldri-politiet-3252727.html

Metoderapport, «Asylbarna»:

<http://2014.metoderapporter.skup.no/42%20-%20Asylbarna.pdf>

«Våtdraktmysteriet»:

«– Dagbladets team klarte det politiet i flere land ikke greide, nemlig å løse mysteriet»:

dagbladet.no/2016/04/09/kultur/pris/skup/dagbladet/journalistikk/43816481/

Metoderapport, «Våtdraktmysteriet»:

skup.no/wp-content/uploads/2016/04/24-V%C3%A5ttraktmysteriet.pdf

Oppgave 4: Hanne Louises graveskole

Utstyr: PC. Elevene bør ha tilgang til hver sin PC da de skal søke via egne Facebook-sider, men kan jobbe både individuelt og i mindre grupper.

Tidsbruk: Minimum tre skoletimer på 45 minutter.

Se også lærerveiledningen for Graveskolen.

1. Stadig flere redaksjoner får øynene opp for at sosiale medier kan være med å løse mysterier man graver i. Les denne artikkelen.
2. Velg fanen «Graveskolen» i menyen og se Hanne Louise Åkernes forklare hvordan du kan bruke Facebook Graph search og andre nettbaserte verktøy i journalistisk arbeid. Utforsk verktøyene. For at Facebook Graph Search skal fungere må du bytte språk til US English.
3. Lag ditt eget graveprosjekt med valgfritt tema. Temaet du velger må oppleves som viktig for publikum. Husk at presseetikken gjelder for hele den journalistiske prosessen, fra innsamling av informasjon til presentasjon av det journalistiske materialet.

Forslag til elevarbeidet med oppgave 4

Hver video i Graveskolen tar for seg og svarer på et spørsmål knyttet til bruk av sosiale medier til gravejournalistikk og viser hvordan elevene selv kan gjøre det samme på egne PC-er. Videoene egner seg godt til å se i plenum. Man kan se flere videoer på rad eller stoppe opp etter hver video. Det anbefales å legge inn tid underveis til å snakke mer om hvordan disse metodene er nyttige for journalister.

Alle oppgavene krever at elevene har tilgang til PC. Video 7 krever smarttelefon med appen Instagram og eventuelt appen Banjo.

Artikkelen som oppgaveteksten lenker til, er «Dette sosiale mediet er gravejournalistens «gullgruve», av Camilla Hellum i Kampanje.com. Denne gir informasjon om hvordan gravejournalister kan bruke sosiale media i sitt arbeid, og utfordringer knyttet til dette.

Aktuelle nettsadresser

«Dette sosiale mediet er gravejournalistens «gullgruve», av Camilla Hellum i Kampanje.com:
kampanje.com/tech/2016/04/dette-sosiale-mediet-er-gravejournalistens-gullgruve

Fasit til Kahoot

1. Hva er undersøkende journalistikk?

All journalistikk er undersøkende journalistikk

Grundig undersøkelse som avdekker nye fakta eller sammenhenger

Journalistisk arbeid som varer lenger enn *en* arbeidsdag

Journalistiske saker som setter dagsorden

2. Hva er refererende journalistikk?

Journalistikk som gir uttrykk for egne meninger

Journalistikk som først og fremst gjengir hva som har skjedd

Journalistikk basert på egne undersøkelser

3. Hva ble avslørt i Panama Papers-lekkasjen?

Krigsforbrytelser begått av USA under krigen i Afghanistan

At USA har overvåket telefonen til flere statsledere

At Norge forsøker å skaffe seg kontroll over Panamakanalen

At mange skjuler formuer i selskaper i skatteparadiser

4. Hvor mange journalister var involvert i Panama Papers-arbeidet?

Rundt 370 journalister fra hele verden

Det var kun redaktører involvert

Rundt 1000 journalister fra hele verden

5. Woodward og Bernstein er kjente navn i pressekreter. Hvem er de?

De første journalistene som fikk Pulitzerprisen

Journalistene som ledet Panama Papers-arbeidet

Journalistene som stod bak Watergate-avsløringene

6. Watergate-avsløringene var en politisk skandale i USA som førte til at presidenten gikk av.

Sant

Usant

7. Hva het presidenten som gikk av etter Watergate-avsløringene?

Richard Nixon

Ronald Reagan

John F. Kennedy

George Bush

8. Ordet «metode» kommer fra det greske ordet «methodos». Hva betyr det?

La oss arbeide

Å følge en bestemt vei mot et mål

I god tro

Gå med meg

9. Hva står forkortelsen SKUP for?

Stiftelsen for Kritisk og Undersøkende Presse

Stiftelsen mot kritikk og personsjikaner

Stiftelsen for Kritiske Personer

10. I 2016 fikk Dagbladet SKUP-prisen for reportasjen «Våtdraktmysteriet». Hva handlet den om?

To nordsjødykkere som ble funnet døde i hver sin våtdrakt

To flyktninger som ble funnet døde i hver sin våtdrakt

Tekstilarbeidere i Bangladesh som får to kroner timen

Forslag til videre arbeid med stoffet

- **Se filmen *Spotlight*** fra 2015 som forteller historien om hvordan gravejournalistene i avisen The Boston Globe jobbet for å avsløre barneovergrepskandalen i den katolske kirke på begynnelsen av 2000-tallet.
- **Se TED-videoen** «Two nameless bodies washed up on the beach. Here are their stories». Her forteller journalist og SKUP-vinner Anders Fjellberg hvordan de jobbet for å komme til bunns i «Våtdraktmysteriet».
[ted.com/talks/anders_fjellberg_two_nameless_bodies_washed_up_on_the_beach_here_are_their_stories#_ga=1.174709796.781928042.1462101652](https://www.ted.com/talks/anders_fjellberg_two_nameless_bodies_washed_up_on_the_beach_here_are_their_stories#_ga=1.174709796.781928042.1462101652)
- **SSB.** La elevene grave i offentlig statistikk.
ssb.no
ssb.no/statistikkbanken
- **Postlister.** La elevene grave i postlistene:
Offentlig elektronisk postjournal:
www.oep.no
- **Flere forslag til gravesaker** som elevene kan sette seg inn i, eller som kan brukes som eksempel i undervisningen:
 - **«Svik: Jannes historie»**
«I mange år har ikke Janne hatt mulighet til å fortelle sin historie. Så fikk BT brevene hun skrev til bestevenninnen.»
multimedia.bt.no/janne
 - **«Jannes historie»**
journalisten.no/2013/07/historien-om-jannes-historie
 - **Metoderapport, «Jannes historie»**
skup.no/metoderapporter/2013/04-Jannes-historie-Bergens-Tidende.pdf
 - **Bergens ordfører Trude Drevland blir siktet for korrupsjon**
«Bergens ordfører hadde fått flere goder sponset av rederiet. Politiet ble koblet inn, men la saken bort samme dag som den ble igangsatt.»

bt.no/brif/Fem-punkter-som-oppsummerer-Drevland-saken-3429028.html

- **«BT blir presset i Drevland-saken»**

nrk.no/hordaland/bt-blir-presset-i-drevland-saken-1.12565240

- **Metoderapport, «Cruisesaken i Bergen»**

skup.no/wp-content/uploads/2016/04/14-Cruisesaken-i-Bergen.pdf

- **«Teppefall»**

«Med Posten som distribusjonsåre har organiserte norske nettverk i årevis spydd ut kilovis med dop til nordmenn fra skjulte sider på det mørke nettet. Identiteten deres beskyttes av avansert teknologi. De har operert i fred for politiet. De tror de er usynlige.»

adressa.no/pluss/magasin/2015/06/18/Teppefall-11219093.ece

- **Metoderapport, «Teppefall»**

skup.no/wp-content/uploads/2016/04/10-Teppefall.pdf

- **«Døden på veiene»**

bt.no/nyheter/lokalt/dodenpaaveiene

- **Metoderapport, «Døden på veiene»:**

skup.no/metoderapporter/2010/2010-55%20D%C3%B8den%20p%C3%A5%20veiene.pdf

- **«DET DYPESTE DYKKET»**

«Det var dykket som skulle gjøre Norge ufattelig rikt. I ettertid ble det kalt en suksess. Hvordan var det mulig når én døde, én ble skadet og tredjemann så vidt berget livet? [...] Verken politiet eller Arbeidstilsynet som gransket dødsulykken, snakket med de ni amerikanske dykkerne som overlevde. [...] Over 30 år senere har NRK Brennpunkt funnet ut hva som egentlig skjedde på 320 meters dyp i Skånevikfjorden»:

nrk.no/dokumentar/xl/det-dypeste-dykket-1.12601303

- **Metoderapport, «Det dypeste dykket»**

skup.no/wp-content/uploads/2016/04/06-Det-dypeste-dykket.pdf

- **«Glassjenta»**

«OK, DE HØRER IKKE. DA BRENNER JEG INSTITUSJONEN NED.» (Abo. Men skroll ned til «En viktig historie»:

bt.no/spesial/glassjenta/

- **Barnevernsjentas liv**

«1300 barn lever på institusjon i Norge. Ida er ett av dem. Aftenbladet har i halvannet år fått følge Ida, og kan nå skildre tilværelsen hun har hatt - og hennes kamp for et normalt liv.»:

aftenbladet.no/tv/innenriks/Barnevernsjentas-liv-3854180.html

- **«Historien om glassjenta»**

skup2016.sched.org/event/6A3b/historien-om-glassjenta

- **«Ble kvalt og drept under arrestasjon - nå er saken henlagt»**

Ble Erik Are drept av en ambulansesjåfør?

NRK jobber i tre år med å komme til bunns i dette spørsmålet.

nrk.no/norge/her-er-videoen-som-viser-da-erik-are-stedt-ble-kvalt-til-dode-1.12715176